

fiam, gratitudinem, constantiam et pietatem Judithæ, qua totum deus suæ fortitudinis et victoriæ, non sibi, sed Deo adscribit. Porro solebant Hebræi, accepto aliquo insigni beneficio in gratiarum actionem concludere psalium centesimum decimum septimum. « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus, » ut nos concinimus: « Te Deum laudamus. »

23. PORRO OZIAS PRINCEPS POPULI ISRAEL DIXIT AD EAM: BENEDICTA ES TU FILIA A DOMINO DEO EXCELSO PRÆ OMNIBUS MULIERIBUS SUPER TERRAM. — Huc aliusit Gabriel Archangelus salutans B. Virginem: « Ave, gratia plena, benedicta tu in mulieribus. » Judith enim fuit umbra et typus B. Virginis; unde sequitur:

23. QUIA HODIE NOMEN TUUM ITA MAGNIFICAVIT, UT NON RECEDAT LAUS TUA (Græce est spes tua, id est memoria et laus spæ tuæ, qua sperans in Deum, tantam victoriam Israeli peperisti) DE ORE HOMINUM. — Tale prorsus est nomen Beate Mariæ, de quo Beatus Petrus Chrysologus, *Serm. 146*: « Nomen hoc, inquit, prophetiæ germanum est, hoc renascentibus salutare, hoc virtutis insigne, hoc pudicitie decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis: merito ergo matris Christi nomen hoc est maternum. » Hæc Chrysologus. Melitiodorus, orat. in *hypapanthem*: « Tuum, inquit, Dei genitrix, nomen divinis benedictionibus et gratis omni ex parte referunt. » El S. Bernardus, hom. 2. *super missus est*: « Si insurgant, inquit, venti tentationum: si incurras scopulos tribulationum,

respice stellam, voca Mariam: si iracundia, aut avaritia, aut carnis illecebra naviculum concusserit mentis, respice ad Mariam; si criminum immanitate turbatus, conscientie fuditate confusus, judiciali terrore, barathro desperationis incipias turbari, vel absorberi, et tritari: in periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca, non recedat ab ore, non recedat a corde. » Ita Serarius, Sanchez et alii.

PRO QUIBUS (id est eo quod, est Hebraismus) NON PEPERISTI ANIME (id est vitæ) TUE (offerens et exponens eam evidenti mortis periculo), PROPTER ANGSTIAS ET TRIBULATIONEM GENERIS TUI (id est gentis tuæ, ut scilicet patriam et civis tuos obsidio et excidio liberares), SED SUBVENISTI RUINÆ, — eam præveniens et avertens, ne rueret civitas et respública Israelis.

29. VIDENS AUTEM ACHIOR CAPUT HOLOFERNIS ANGSTIATUS PAVORE (præ horrore capitis truncati Holofernis undique cruenti et sanguinolenti), CECIDIT IN FACIEM SUAM SUPER TERRAM, ET ESTIATVIT ANIMA ILLIUS. — Græce: *defecit, seu, exsolutus est spiritus*, id est deliquimus animi passus est, stupore scilicet tam insperatæ et inopinatæ rei attonitus variis perturbationum motibus in cor ejus confluentibus. Abibat enim imminenti sibi, et nominatim denuntiante mortis timor, succedebat confidentia; fugiebat tristitia, subintrabat gaudium: diffidentia locum cedebat admirationi, et simul cum hujus prodigii contemplatione fides, spes, charitas et dona Spiritus Sancti infidelitatem expellebant, ut mox dicitur. Ita Salianus.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judith jubet caput Holofernis e muris suspendi; Achior ad Judaismum convertitur: irrumpunt Hebræi in Assyrios; illi cæde Holofernis consternantur, et magno clamore complorant.

1. Dixit autem Judith ad omnem populum: Audite me, fratres, suspendite caput hoc super muros nostros; 2. et erit, cum exierit sol, accipiat unusquisque arma sua, et exite cum impetu, non ut descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. 3. Tunc exploratores necesse erit ut fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam. 4. Cumque duces eorum ecurrerint ad tabernaculum Holofernis, et invenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor. 5. Cumque cognoveritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris. 6. Tunc Achior videns virtutem quam fecit Deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, et circumcidit carnem præputii sui, et apposuit ead ad populum Israel, et omnis successio generis ejus usque in hodiernum diem. 7. Mox autem, ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, acceperunt unusquisque vir arma sua, et egressi sunt cum grandi strepitu et ululatu. 8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis ecurrerunt. 9. Porro hi qui in tabernaculo erant, venientes, et ante ingressum cubiculi perspergentes, excitandi gratia, inquietudinem arte

molliebantur, ut non ab excitantibus, sed a sonantibus Holofernes evigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire. 11. Sed cum venissent ejus duces ac tribuni, et universi majores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubiculari: 12. Intrate, et excitate illum, quoniam egressi mures de cavernis suis, ausi sunt provocare nos ad prælium. 13. Tunc ingressus Vagao cubiculum ejus, stetit ante cortinam, et plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Judith dormire. 14. Sed cum nullum motum jacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, et elevans eam, vidensque cadaver absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum jacere super terram, exclamavit voce magna cum fletu, et exiit vestimenta sua. 15. Et ingressus tabernaculum Judith, non invenit eam, et exiit foras ad populum, 16. et dixit: Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor; ecce enim Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo. 17. Quod cum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, et intolerabilis timor et tremor cecidit super eos, et turbati sunt animi eorum valde. 18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

1. DIXIT AUTEM JUDITH: SUSPENDITE CAPUT SUPER MUROS, — ut Assyrii videntes duces suum cæsum percellantur et fugiant.

2. ET ERIT, CUM EXIERIT (ortus fuerit) SOL, ACCIPIAT UNUSQUISQUE ARMA SUA, ET EXITE CUM IMPETU, NON UT DESCENDATIS DEORSUM (ad verum et serium cum Assyrii longe potentioribus prælium), SED QUASI IMPETUM FACIENTES, — id est, quasi impressionem agentes in proximam hostium stationem, q. d. Nolite plena acie configere, utpote pauci contra innumeros, sed simulate vos velle configere, ut scilicet Assyrii confugiant ad Holofernem, ut aciem instruat, ac videntes eum cæsum consternerentur et fugiant. Notebat enim Judith Assyrios invadi, antequam mors Holofernis percrebuisset, et Assyrios inopes animi et consilii reddidi set; sed eo facto jussit ut illico in pavidos et fugientes irruerent. Si enim tempus dedissent Assyrii, potuissent ipsi communi consilio alium duces sibi deligere, qui obsidionem Bethulie prosequeretur; itaque urbem fame sitique confectam caperet. Sed Judith, prudenter id providens, jussit ut morte Holofernis vulgata subito in periculosos totis viribus et agminibus involarent. Quo facto hostes stupefacti fugientes ab Hebræis victi cæque fuere. Vide ergo hic prudentiam et pleritiam bellicam Judithæ, quæ ceptam victoriam ad finem usque prosecuta est; quare prudentior fuit Annibale, qui cum Romanos in Cannensis pugna plane concidisset, suaderetque Maharbal præfectus equitum, ut illico Romam periret; sine dubio enim eam pereulsam occupatum, ac die quinto in Capitolio cœnatum, tum tardaret Annibal, diceretque maturius hæc de re cogitandum, subjunxit Maharbal: « Vincere scis, Annibal, sed victoria nescis uti. » Ita Livius, lib. XXII. Audi S. Ambrosium libro *De viduis*: « Nec dextere tantum hoc opus, sed majora trophea sapientiæ. Nam manu solum Holofernem vicit, consilio autem omnem hostium vicit exer-

citum. Suspenso enim Holofernis capite, quod virorum non potuit exogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit: suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eoque cæsi sunt et fugati. Ita unius viduæ temperantia atque sobrietas, non solum naturam suam vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores. »

Similo modo David, amputato capite Goliath, eoque Philistis ostendo, ipsos percipit, et in fugam agit, I *Reg. xvii*. Idem fecit Judas Machabæus, resecto et ex arce Sion suspenso capite Nicanoris, II *Mach. xv, 35*. Sic et M. Livius et Claudius Nero Consules Romani, cæso Asdrubale cum 36 millibus Carthaginiensibus, capiteque ejus ex inopinato ante castra Annibalis fratris projecto, eum ita perculerunt, ut diceret actum esse de fortuna Carthaginiensium; atque illico fugiens in angulum Italiæ ad Brutios se receperit, teste Livio in fine lib. XXVI.

6. TUNC ACHIOR VIDENS VIRTUTEM (potentiam et fortitudinem scilicet tam fortem, prodigiosam et divinam victoriam de cæso Holoferne), QUAM FECIT DEUS ISRAEL (Græce Israelis, id est populi Israelitici), RELICTO GENTILITATIS RITU (idololatria et gentilismo), CÆDIDIT DEO, ET CIRCUMCIDIT (non sua, sed Levite alicujus manu) CARNEM PRÆPUTII SUI, — factus proselytus et Iudeus; licet enim Ammonite, Arabes, Phœnicæ, Egyptii, Ethiopes circumcisionem jam olim ab Abraham et Iudeis accepissent, tamen acceperant eam ut liberam, non ut obligantem et necessariam, uti eam a Deo jubente acceperant Hebræi. Unde multi se non circumcidebant ob pudorem et dolorem circumcisionis: quare paulatim circumcisio apud eos quasi evanuit. Achior ergo, licet Ammonita, fuit incircumcisus, sed hoc facto Judith conversus ad Judaismum, se circumcidit. Circumcisio enim erat professio Judaismi et legis Mosaicæ, sicut baptismus jam est professio Christianismi et legis Evangelicæ.

ET APPPOSITUS EST AD POPULUM ISRAEL, — ut quasi civis Israelitarum jus civium haberet ad omnia eorum privilegia, jura, dignitates etiam et magistratus. Licet enim Deus vetuisset *Deut.* xxiii, 3, Ammonitas et Moabitas admitti in cœtum Israel, tamen in hac lege permisit dispensari ob insignia alienigeni in Israelém merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne Dei erga Israelém providentiam et protectionem publice erat professus, et dignis eoncomiis celebrarat. Sic Ruth Moabitis admissa fuit in cœtum Israel, nubensque Booz, facta est avia Davidis indeque Christi. Hanc enim esse Dei mentem responderunt legisperiti, vel Prophete, vel Pontifices consulentes Deum per Urim et Thummim, de quibus dixi *Exodi* cap. xxxvii, vers. 28.

10. NULLUS ENIM AUDEBAT CURRICULUM VIRTUTIS ASSYRIORUM PULSANDO AUT INTRANDO APERIRE. — « Virtutis », id est, potentia et majestatis « Assyriorum », ita vocant Holofernem suum duce[m] et principem, qui coram Holoferne suum duce[m] et principem vocant. Sicut nos regem vel principem vocamus Regiam Majestatem, suam Celsitudinem, suam Excellentiam.

12. EGRESSI MURES DE CAVERNIS. — Ita ex conterritis vocant etiam Judæos, quasi inermes et imbelles, sed mures hosce mox experti sunt evasisse leones, qui elephantis eorum prospicerent.

13. TUNC INGRESSUS VAGAO CURRICULUM EIUS STETIT

ANTE CORTINAM. — Adeo enim principes Assyriorum et Persarum servabant suam gravitatem et majestatem, ut non nisi per cortinam loquerentur, darentque responsa, ut etiamnum faciunt reges Sinarum. Unde Athenæus, lib. IV, cap. vi, ex Heraclide tradit principes, invitatos a rege Persarum ad convivium, in eodem cubiculo cum eo cœnasse, sed interjecto velo, ita ut ab eis videri non posset, cum ipse eos facile videret.

14. CADAVER, etc., JACERE SUPER TERRAM. — Græca, *super lectum*, vel lectus hic erat terra prope lectum, ut habent Græca, vers. 16.

16. UNA MULIER HEBRÆA FECIT CONFUSIONEM IN DOMO REGIS, — dum principem occidendo tota castra confudit, perculit, turbavit. Vide hic prudentiam Judith, quæ caput ducis petiit: eo enim sublato castra tota sustulit. Castra enim sine duce, idem sunt quod populus sine rege, oves sine pastore, discipuli sine magistro, filii sine patre, cives sine consule. Unde Tarquinius rex Romanorum capita papaverum in horto demetens, hoc ipso filio, qui fide ad Gabinos transfugerat, per nuntium significavit, capita principum Gabinorum esse tollenda: quo facto Gabini quasi acephali esse dididerunt Tarquinio, teste Livio. Hanc nomen mystice doctores applicant D. Virginis, quæ caput Draconis infernalis conterens, tota ejus infernalium spirituum agmina pessumdedit.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assyrii, audita cœde Holofernis, fugientes caduntur ab insequentibus Hebræis, qui castra spoliis onusta per triginta dies diripiunt, seseque dilant: Judith a Joacim Pontifice totoque populo benedicuntur, et omnibus quæ Holofernis propria fuerant loquebantur.

1. Cumque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens et consilium ab eis, et solo tremore et metu agitati, fugæ presidium sumunt, 2. ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus, evadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum, et semitas collium. 3. Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, et ululantes post ipsos. 4. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israel, uno agmine persequentes, debilitabant omnes quos invenire potuissent. 5. Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates et regiones Israel. 6. Omnis itaque regio, omnisque urbs, electam juventutem armatam misit post eos, et persecuti sunt eos in ore gladii, quotiesque pervenirent ad extremitatem finium suorum. 7. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, et prædam, quam fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, et onustati sunt valde. 8. Illi vero qui victores reversi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum, attulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus, et jumentis, et universis mobilibus eorum, ut a minimo usque ad maximum omnes divites fierent de prædationibus eorum. 9. Joacim autem summus pontifex de Jerusalem venit in Bethuliam cum universis presbyteris suis, ut videret Judith. 10. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt

eam omnes una voce, dicentes: Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: 11. quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, et post virum tuum, alterum nescieris: ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum. 12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel. 14. Porro autem universa, quæ Holofernis pecularia fuisse probata sunt, dederunt Judith in auro, et argento et vestibus, et gemmis, et omni suppellectili, et tradita sunt omnia illi a populo. 15. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, et virginibus, et juvenibus, in organis et cytharis.

1. FUGIT MENS ET CONSILIIUM AB EIS, ET SOLO TREMORE ET METU AGITATI, FUGÆ PRESIDIIUM SUMUNT, — tum quia videbant duce[m] suum Holofernem capite truncatum: tum quia Deus ademittit eis mentem et consilium, ut quasi mentis impotes nescirent quid sibi agendum foret. Alioqui enim, si fuissent mentis compotes, alium sibi duce[m] constituisset, qui Bethulienses cives pacis ad dedicationem coereret: tum quia Deus immisit eis terrorem pauciam, ut, cæso duce, putarent se pariter caedendos ab Hebræis. Quare præcipites se in fugam dederunt: itaque fugientes a paucis Hebræis insequentibus et clangentibus cæsi sunt, et a trecentis Gedeonis militibus cæsa sunt centum millia Madiatarum, *Judicium* vii.

4. DEBILITABANT OMNES, — hos occidendo, illos vulnerando, alios multando, etc. Hebræum enim *חולאים* hæc omnia significat.

7. ONUSTATI, — id est, onerati spoliis. Nonnulli censent legendum « honestati, » id est, ditati sunt, ut habent Græca: honestas enim in Scriptura sæpe significat divitias, et honestare idem est quod dilare.

9. JOACIM AUTEM SUMMUS PONTIFEX DE JERUSALEM VENIT IN BETHULIAM CUM UNIVERSIS PRESBYTERIS SUIS (Græce: cum *Jerosolymitano senatu*, forte cum *concilio Sacerdotum*, quod erat summum, conuenit 70 Senatores eximios), UT VIDERET JUDITH, — eique benediceret, et de victoria laeta gratularetur.

10. QUÆ CUM EXISSET AD ILLUM, BENEDIXERUNT EAN OMNES UNA VOCE, DICENTES: TU GLORIA JERUSALEM, TU LÆTITIA ISRAEL, TU HONORIFICENTIA (HONOR ET DECUS) POPULI NOSTRI. — Græce: Tu *sublimitas Israel*, tu *exultatio magna Israel*, tu *gloriatio magna generis nostri*. Vatablus: Tu *excellens Jerosolymitarum*, tu *magna Israelitarum lætitia*, tu *præclara generis nostri gloriatio*, q. d. Jerusalem liberans ab Holoferne magnam ei gloriam contulisti: tu ab eodem defendens Israelitas jam timore et more confectos, ingentem eis lætitiā et novam quasi vitam indidisti: tu populo tuo universo ingens nomen et decus peperisti apud omnes gentes, quæ audientes hoc tuum facinus obstupescunt, dicentes: « Tanti dux femina facti. »

Allegorie Judith fuit typus B. Virginis. Hæc enim exultatio est, decus et gloria, non tantum Jerusalem, sed totius orbis: non tantum Israelis, sed omnium gentium, non tantum Synagoga, sed universæ Ecclesiæ. Unde B. Gregorius Nazianzen-

mus in *Tragœdia*, *Christus patiens*, eam sic affatur:

Regina, Domice, generis humani bonum,
Amica semper esto tu mortalibus,
M. xinaque quovis in loco mihi salus.

Cyrillus Alexandrinus, homil. *Contra Nestorium*: « Sit, inquit, tibi, sancta Dei mater laus; Tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lapis inextinguibilis, corona virginitalis, scriptum orthodoxe fidei. » S. Chrysostomus, homilia *De Despara*, ita eam salutat: « Ave, mater, cœlum, thronus Ecclesiæ nostre, decus, gloria, et firmamentum. » S. Ephrem, sermone *De laudibus Virginis*, eam vocat « unicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiā Sacerdotum, et lumen probatissimorum Abraham, Isaac et Jacob, deus Aaron, splendorem Moysis, Gedeonis vellus et cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum ac virginum coronam, cæ. innumensum fulgorum, atque splendorem inaccessum. » Damascenus, orat. *De Nativitate B. Virginis*: « O Deo, inquit, digna filia, mulierum ornamentum, humani generis deus, tu Patriarchis sempiterna oblectatio, Prophetis perennis exultatio. »

11. QUIA FECISTI VIRILITER (quasi virago, et femina super feminas, imo quasi vir tuus omnes superans) ET CONFORTATAM EST COR TUUM, EO QUOD CASTITATEM AMAYERIS. — Castitas ergo fuit causa fortitudinis Judith, idque primo, quia castitas roborat corpus et animum. Unde olim athlete in Olympiis certantur castos plano se servabant, ut integras ad pedestram vias afferrent, *I Cor.* ix, 24. Luxuria enim spiritus nobilissimos, ideoque robur et vires effundit et exhaurit. Secundo, quia Deus hoc premium fortitudinis dare solet castis, ac omnino dedit Judith, fortitudinem, inquam, tum corporis, tum animi ad magna audendum: Deus enim, qui spiritus est purissimus, singulariter amat puritatem et castitatem, ac puros et castos, quasi sibi similes ad magna destinat. Audi S. Hieronymum, præfatione in *Judith*: « Accipite Judith viduam castitatis exemplum, et triumphali laude perpetuis eam præconis declarato. Hanc enim non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerat, virtutem ei talem tribuit, ut invictum omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret. »

Tertio, quia decebat luxuriosum Holofernem a casta Judith superari, ut castitas de luxuria triumpharet. Unde Prudens in Psychomachia pudicitiam cum libidine duellantem eleganter per Judith de Holoferne triumphantem ita depingit :

Assyrium postquam thalamum, cervixque Holofernis
Cassa, cupidineo mactefactum sanguine lavit;
Genumque thorum macti ducis aspera Judith
Sprevit, et incertis compeccuit ense furoris :
Famosum mulier referens ex hoste trophaum
Non trepidante manu, viatrix mea caelitus aular.

Porro eximia fuit castitas Judith, ideoque exitium hoc meruit praemium et trophaum. Ipsa enim erat in flore juventutis vidua opulenta, carens liberis, ut patet cap. sequenti, versu 28, speciosa, honorata, gloriosa ob tantam victoriam: quare omnes etiam duces et principes eam ambiebant sponsam: verum ipsa castitatis amans haec omnia desepit, mansitque celebs usque ad mortem; quare nobilior et gloriosior de carne et mundo, quam de Holoferne triumphavit. Audi S. Ambrosium, lib. De Viduis: « Nec his tamen elata successibus, cui utique gaudere et exultare licebat, jure victoriae viduitatis reliquit officium; sed contemptis omnibus qui ejus nuptias ambiebant, vestem juvenilitatis deposuit, viduitatis resumpsit: nec triumphorum suorum amavit ornatus, illos existimans esse meliores, quibus vitia corporis, quam quibus hostium vincuntur. »

14. ET OMNES POPULI GAUDEBANT CUM MULIERIBUS, ET VIRGINIBUS, ET JUVENIBUS, IN ORGANIS ET CYMBALIS. — Graeca uberius habent: *Et concurrunt omnis mulier Israel ad videndam eam, et fecerunt ei chorum ex se; et sumpsit thyrsos in manibus suis, et dedit mulieribus quae secum aderant, et caervate sunt olivae, ipsa, et quae cum ipsa. Et praevit omnem popu-*

lum in chorea, ducens omnes mulieres, et sequentes omnis vis Israel armati cum coronis et hyrnis in ore suo. Pro coronato sunt, Complutenses habent, coronarunt eam corona olivae, id est, oleagina. Thyrsi sunt rami palmarum, citriorum, etc. Audi Josephum XIII Antiq. cap. XXI: « Apud Judaeos lex est quemlibet in scenopegia thyrsos (ramos) ex palmis et citris gestare. Gentiles thyrsos dicebant Baccho. Erat autem apud eos biceps hasta frondibus, praesertim ex vite vestita, quam quaehebant in sacris Bacchi, vel corona ex eisdem. Unde Virgilius Eclog.

*Institui Daphnis thyrsos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.*

Ibi per lentas hastas intelligit thyrsos. Unde Proverbium:

Multos thyrsigeros, paucos est carnere Bacchos.

Bacchus enim erat thyrsigerus. Hinc et Tacitus: Messalina, inquit, crine fluxo thyrsum quatiens. Et Diodorus scribit Dionysium in exercitu habuisse mulieres thyrsis armatas. Macrobius quoque ait Liberum patrem (Bacchum) tenere thyrsum, quod est latens telum, vel hasta aculeata, cujus macro hedera lambente protegitur.

Hoc recte adaptes Judithae, quae acinacem Holofernis in ipsomet distinxit; itaque eum ebrivum quasi Bacchum occidit, ac de ebrietate et ebriis triumphavit. Coronam ergo thyrsiam merebatur, meritaque gestabat, quae eandem Baccho, id est, Holoferni ebrio eripuit.

Nota hanc solemnem triumphii processionem et pompam Judithae quotannis datam et renovatam fuisse cum ingenti virorum et mulierum comitatu, ut patet capite sequenti, vers. 27.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judith praecente, omnes succinunt Epinacion Deo. Populus holocausta in gratiarum actionem offert. Judith, longevam in castitate et gloria agens vitam, tandem gloriose moritur, ac dies victoriae ejus deinceps quotannis celebrari praecipitur.

1. Tunc cantavit canticum hoc Domino Judith, dicens :
2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exaltate, et invocare nomen ejus.
3. Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.
4. Qui posuit castra sua in medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.
5. Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suae: cujus multitudo obturavit torrentes, et equi eorum cooperuerunt valles.
6. Dixit se incensuram fines meos, et juvenes meos occisuram gladio, infantes meos dare in praedam, et virgines in captivitate.

7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, et tradidit eum in manus feminae, et contudit eum.

8. Non enim cecidit potens eorum a juvenibus, nec filii Titan percusserunt eum, nec et celsi gigantes opposuerunt se illi; sed Judith filia Merari in specie faciei suae dissolvit eum.

9. Exiit enim se vestimento viduitatis, et induit se vestimento laetitiae in exultatione filiorum Israel.

10. Unxit faciem suam unguento, et colligavit cincinnos suos mitra, accepit stolam novam ad decipiendum illum.

11. Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus, amputavit pugione cervicem ejus.

12. Horruerunt Persae constantiam ejus, et Medi audaciam ejus.

13. Tunc ululaverunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

14. Filii puellarum compunxerunt eos, et sicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in praelio a facie Domini Dei mei.

15. Hymnum cantemus Domino, hymnum novum cantemus Deo nostro.

16. Adonai Domine, magnus es tu et praclarus in virtute tua, et quem superare nemo potest.

17. Tibi serviat omnis creatura tua, quia dixisti, et facta sunt; misisti spiritum tuum et creata sunt, et non est qui resistat voci tuae.

18. Montes a fundamentis movebuntur cum aquis: petrae, sicut cera, liquescent ante faciem tuam.

19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20. Vae genti insurgenti super genus meum! Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicii visitabit illos.

21. Dabit enim ignem, et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in semipiternum.

22. Et factum est post haec, omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: et mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, et vota, et reprimissiones suas. 23. Porro Judith universa vasa bellica Holofernis, quae dedit illi populus, et conopeum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema oblivionis. 24. Erat autem populus jucundus secundum faciem sanctorum, et per tres menses gaudium hujus victoriae celebratum est cum Judith. 25. Post dies autem illos unusquisque rediit in domum suam, et Judith magna facta est in Bethulia, et praclarior erat universae terrae Israel. 26. Erat etiam virtuti castitas adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vitae suae, ex quo defunctus est Manasses vir ejus. 27. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. 28. Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque, et dimisit abram suam liberam, et defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulia. 29. Luxitque illam omnis populus diebus septem. 30. In omni autem spatio vitae ejus non fuit qui perturbaret Israel, et post mortem ejus annis multis. 31. Dies autem victoriae hujus festivitatis ab Hebraeis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur a Judaeis ex illo tempore usque in praesentem diem.

1. TUNC CANTAVIT CANTICUM DOMINO JUDITH, DICENS: INCIPITE (sancte, psallite et jubilate) DOMINO. — Unde, ipsa praecente, succinere caeteri: uti, praecente Maria sorore Mosis, succinere caeterae mulieres post transitum maris Rubri, Exodi xv, 20. Sic enim habent hoc loco Graeca: Praevit autem Judith hoc carmen gratulatorium in-

ter omnes Israelitas, et universus populus hanc laudem clara voce decantavit, capitque Judith: Incipite Deo in tympanis, etc. Hinc patet Judith fuisse propheticiam, inno scripticriem S. Scripturae, hoc enim carmen quod est pars S. Scripturae dictavit, inspirante Spiritu Sancto.

3. DOMINUS CONTERENS BELLA. — Alludit ad no-

men *Jehova*, quod a radice *יהוה* *hava* deductum, idem est quod « conteres. » Citat illud ex Epitaphio Moysi, *Exodi* xv, 3: « Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen ejus. » Vide ibi dicta.

5. VENIT ASSUA (id est, Assyrius exercitus missus a Nabuchodonosor rege Assyriorum, duce Holoferne) EX MONTIBUS AB AQUILONE. — Assyria enim Judæa partim est ad Orientem, partim et magis ad Septentrionem.

6. CÆUS MULTITUDO OBTURAVIT TORRENTES, ET EQUORUM COOPERUERUNT VALLES. — Sanchez per Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, intelligens Xerxem, hæc ei commode adaptat. Xerxes enim tanta copia in Greciam induxit, ut vix ad potum flumina, ad ingressum terra, ad cursum maria satis fuisse dicantur. Ita Paulus Orosius, lib. II, cap. IX. Sane sicca fuisse ab illius exercitu flumina tradit Herodotus, lib. VII, et Justinus, lib. II; de quo item Juvenalis, *Satyr.* x: »

Cælimus alio
Defecisse aeneas, epotaque flumina Mædo
Prædante.

Verum Xerxes fuit Persa, non Assur, id est Assyrius. Vide dicta in proœmio.

7. NOCUIT EUM, — id est, i; otium enim loquere regebat accusativum, ut patet ex Plauto et aliis.

8. NEC FILII TITAN (id est, « excelsi gigantes, » ut explicans subditi PERCUSSERUNT EUM. — Querens qui sint filii Titan, vel, ut Græce est, Titanum? Respondeo, Titan vel Titanus fingitur a Poetis Cæli et Vestæ, id est, Terræ filius, ac Titanes eorumdem filii, de quibus Virgilius lib. VI *Æneid.* :

Illi genus antiquum Terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fando volvuntur in imo.

« Terra, inquit Servius, primum Titanas contra Saturnum genuit, Gigantes postea contra Jovem, Et ferunt fabulæ Titanas ab irata contra Deos Terra, ad ejus ultionem creatos. Unde et Titanes dicti sunt) *ἄνω τῆς γῆς*, id est, ab ultione. Jupiter enim deiecit eos in Tartara. Tradunt Titanas sex fratres fuisse, et quinque sorores, a Titea matre dictos, ut auctor est Diodorus: ex quibus unus fuit Iapethus pater Promethæi. Hiperionque ex Titanum numero est, qui solis ac lune, stellarumque motus observasse, atque demonstrasse primus fertur; ideoque solis parens et astrorum fertur. Hinc Sol Titan, Luna Titania, Diana Titania a Poetis dicuntur. Cicero in *Arato*, lib. VII: »

Quem cum perpetuo vesivitt lumine Titan.

Ovidius, lib. III *Metam.*, XXXV.

Dumque ibi perlitat voluta Titania lympha.

Titanus ergo est epitheton Solis. Sol enim vocatur nobis et terræ filius, quia manet ex terra et mari, et quod quærit videtur, idemque ut Jovis filius in Ægei domo paternam refulget. Hinc multi Ti-

tan derivant ab Hebr. *טִּיטן* *tit*, id est, lutum, limus, terra, ut a *Tit* dicta sit Tethys et Titea, sex Titanum mater. Alii Titan a *titano* deducunt, eo quod Titan, id est Sol, quaqueverum radios suos expandat. Porro Titiam esse terram, ex qua prodierit sol et luna fabulantur Poete. Terra enim varia habuit nomina. Nam ut ait Varro apud S. Augustinum libro VII *De Civitate Dei*, terra sive tellus dicta est ops, quod ope et cultura fiat melior: et mater, quod plurima pariat; et alma, quod cibum parat; et Proserpina, quod ea proserpant fruges; et Vesta, quod vestiatur herbis, vel, ut alii, quod vi sua stet. Unde exstat hymnus Titanos apud Orpheum. Hinc secundo per filios Titan posset accipi Phaeton cum sua sobole, quem Poete dicant esse filium solis; qui, dum equos currumque solis incaute regeret omnia in terris ardore solis combusserit, q. d. Holofernem non percussit sol aut Phaeton, sed femina Judith.

Tertio nonnulli per Titanes cæli et terræ filios significari putant spiritus et ventos (item procellas et fulmina), qui ex cælo, id est ab ære in terram demissi, in ea occiduntur, a verbo *τῆσι*, id est, extendo, eo quod venti extendunt manus suas et vi agentes, injuriam faciunt; inde terre motus exoritur quo multi pereunt, q. d. Non venti, non procellæ, non fulmina, non terræ motus, sed unica mulier prostravit Holofernem. Hæc facit quod Pausanias in *Corinth.* scribit in Titanis colle apud Sicyonios fuisse aram ventorum positam, in qua quotannis sacerdos sacrificabat ad mitigandam ventorum feritatem. Primus sensus uti communior, ita congruentior est: Titanes enim erant gigantes robustissimi, quibus nemo resistere poterat. Unde proverbium: « Titanicus aspectus, » id est, torvus, ferus et horrendus. « Titanibus et Crono (tempore et Saturno) antiquior, Titanas imploras. » Vide Apollodorum initio lib. I *De Origine dæorum*, Hesiodum in *Theogonia*, Giralduum et alios.

Nota ex S. Hieronymo in cap. v *Amos*, vers. 8, et S. Gregorio, IX *Mor.* cap. vi, interpretes tant Septuaginta quam Nostrum subinde Hebræa nomina, que apud eos aliter appellantur vocabulis fabularum Gentilium Græcorum et Latinorum in linguam græcam et latinam transferre, non quasi fabulas narrent aut probent; sed quia non bene nec plene intelligimus id quod dicitur, nisi per ea vocabula que usu didicimus, et quasi cum lacte combibimus, ait S. Hieronymus, maxime quando fabula ex S. Scriptura ortum ducit, uti hic fit. Fabula enim Titanum ex historia gigantum, *Genes.* vi, 4, et cap. xi, 4, facta est. Sic Septuaginta *Job* xlii, 14, pro « cornu sibi » vertunt *cornu Amalthææ*, quem Poete fingunt esse capram, que lacte suo Jovem nutrivit. Sic *Thren.* iv, 3. Noster verit « lamias, » cum in Hebræo sit *תַּנְיִים* *Tannium*, que vox dracones vel inania et terrificæ monstra significat, quales

gnat lamie. Idem est iudicium de Arcuro, Orione et similibus: ait S. Hieronymus quorum mentio fit in *Job* et *Prophetis*; de quibus Poeta: »

Arcurum, phœnixque Hyadas, geminosque Triones,
Amatamque auro circumspicit Oriana.

Filii ergo Titan vel Titanum sunt filii gigantum, id est, gigantes vastissimi, fortissimi et robustissimi, qui vocantur *Bosphaim*, pro quo Septuaginta vertunt Titanes, II, *Reg.* v, 18. Est metonymia: nam per patrum indolem et fortitudinem significatur indoles et fortitudo filiorum. Ergo per Titanes ex communi vulgi usu non alii intelliguntur quam gigantes.

Posset quoque dici hanc vocem *Titan* pro gigantebus significandis in usu fuisse ex vulgari toto orbe fabulis apud Assyrios, Chaldeos, Hebræos aliasque gentes, ut significetur Holofernem et Assyrios sua fortitudine et copiis superbo comparasse se Titanibus, ac dixisse se pares esse Titanibus, aut nihil a Titanibus meture vel præter Titanes: ita ut cerebro aliquid Titanicum in castris eorum audiret, ad quod alludens Judith, ait: Assyrii non cecidere manu Titanum suorum, sed manu mea, que sum imbellis et inermis femina. Ita Sanchez.

12. HORRUERUNT PERSÆ CONSTANTIAM EJUS, ET MEDI AUDACIAM EJUS. — Hinc liquet in castris Holofernis Assyrii mixtos fuisse Persas et Medos; prosertim, quia ipse dixit Holofernes erat Persa, ait Cedrenus: ac Medii vocat Arphaxad eorum principem, jam subacti erant a Nabuchodonosor, ad quem proinde multi quoque et vicinis Persis transfugerunt ob desiderium et turpem Xerxis regis sui cladem et fugam Græcia, uti dixi in Proœmio.

13. TUNC CUCILLERUNT CASTRA ASSYRIORUM, QUANDO APPARUERUNT HUMILES DEI ARESCENTES SITI, — puta civis mei Bethulienses siti pene enecti, quando cæso a me Holoferne, ipsi ejus castra invaserunt, et Assyrios fugientes persecuti sunt.

14. FILII PUELLARUM, — id est parvi pueri, sive juvenuli: nec enim grandiores aut adulescentes esse possunt, quorum matres adhuc sunt puellæ et juvenulæ: hinc patet juvenes et pueros cum viris irruisse in Assyrios fugientes.

COMPUNXERUNT EOS — suis cultris et gladiolis.

17. MISISTI SPIRITUM TUUM ET CREATA SUNT. — « Spiritum » intellige oris, hoc est, dictum et jussum quo Deus, *Gen.* I, dixit jussitque: Fiat sol, luna, aves, pisces, etc., et illico facta sunt. Alludit ad *Psal.* xxxii, 6: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritus oris ejus omnis virtus eorum. »

18. MONTES A FUNDAMENTIS MOVEBUNTUR, — cum Deus jussit, q. d. Tanta est Dei potentia, ut solo nutu montes transferre, petras liquare valeat: perinde jam Assyriorum castra, que instar altorum montium et durarum petrarum videbantur insuperabilia, per me feminam superavit, et in extera cæca liquando dissipavit.

21. DABIT ENIM IGNEM ET VERHEM IN CARNES EORUM UT URANTUR ET SENTIANT (cruciantur) IN SEMIPITERNUM. — Hinc S. Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, Theophilus, Haymo, Lyranus, Abulensis, Dionysius, Glossa, Ribera, Maldonatus, Serarius et alii probabiliter censent in inferno esse vermes corporeos, qui carnes damnatorum rodant, uti est verus ignis eos urens: vide dicta *Eccl.* vii, 19, et x, 13, et *Isaïa* cap. ult. vers. 24.

22. MOX ET PURIFICATI SUNT — ab immunditia et irregularitate legali ex cæde Assyriorum et contactu mortuorum contracta, lavando corpora et vestes, juxta legem *Numer.* xxxi, 24.

23. ANATHEMA OBLIVIONIS. — Hebræis *עֲוֵנוֹן* *chevem* significat anathema, id est donum ab usibus profanis avulsam, totumque Deo separatam et consecratam. *Tō oblivionis* non est in Græco: unde aliqui legendum putant *oblitatio*, sed *oblivionis* habent omnia exemplaria Latina, idque apte huic loco congruit: anathema enim dicitur *oblivionis*, quia dictum erat Deo ad arendam tanti beneficii et victoriæ apud posteros oblivionem, ita Serarius; aut quia oblivionem afferebat preteritæ famis, sitis et mille ærummarum, quas ante ab Assyriis passi fuerant Hebræi: ita Sanchez. Sic Joseph filium suum vocavit « Manassem » id est oblivionem, dicens: « Oblivisci me fecit Dominus omnium laborum meorum. » *Genes.* xli, 51, et *Isaïas*, cap. lxxv, vers. 16: « Oblivioni tradite sunt angustie priores. » In quem locum optima Hieronymus: « Obliviscorur pristina mala, non oblivione memoriæ, sed bonorum successione juxta id quod scriptum est: In die bona oblivio malorum. »

24. SECUNDUM FACIEM SANCTORUM, — id est ante templum vel ante Synagogam: hæc enim extra Jerusalem habitantibus erat instar templi. In ea enim simul orabant, legemque Dei audiebant.

28. MANSIT (Græco consenuit) AUTEM IN DOMO VIRI SUI ANNOS CENTUM QUINQUE, — id est usque ad annos ætatis sue centum et quinque. Simili phrasi Hebræi dicuntur habitasse in *Egypto* annos 430, id est usque ad annum 430 ab egressu Abraham ex Chaldaea: nam aliqui Hebræi in *Egypto* tantum habitaverunt annis 213, *Exodi* xii, 40. Vide ibi dicta.

Quare minus recte aliqui putant Judith, postquam facta est vidua, vixisse annos 105; sic enim moriens fuisset 140 annorum vel amplius, quod illo ævo erat insolitum.

Addit Græcus quod Judith, antequam moretetur, divisit substantiam suam et viri sui cognatis. Unde liquet eam caruisse filios. Eo mirabilior fuit ejus castitas. Imitentur Juditham Christiani etiam principes, qui, ne familia deficiat, mutant deum ut liberos habeant familie hæredes et propagatores. Non ita fuit Judith, imo celibatam omnibus liberis sustulit. Hinc enim omnibus nobilior est castitas. Nimirum memor erat illius pro-

missi divini ad eunuchos qui se castraverunt sua voluntate, ob amorem Dei et castitatis: « Babo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. » *Isaie* lvi, 5.

29. LUXITQUE ILLAM OMNIS POPULUS DIEBUS SEPTEM. — Sancta a Patribus habetur Judith. Verum dies mortis ejus in Martyrologio non assignatur, quia ignoratur. *Aethiopia* tamen Ecclesia Judithæ festum celebrat quarta die mensis sexti, qui dicitur Ebul, ait Serarius.

31. DIES AUTEM VICTORIAE. — Judith in Calendario Hebraeo assignatur 23 mensis noni qui Casleu dicitur, quo die pariter recollitur memoria dati ignis et Encenorum Machabæi, teste Genebrardo, Torniello, Signonio et Saliano, qui et hoc elogium quasi epitaphium Judithæ assignat: « Hæc est illa Judith, quæ mellitam lingue facundiam, quæ Angelicam faciei dignitatem, quæ fulgurantes oculos, quæ frontis hilaritatem, quæ genarum purpuram, quæ corallina labia, quæ totius orbis majestatem in arma et sagittas convertit, quibus barbarus capere furor, et irrita potentia sternitur. Hæc est illa Judith quæ, cum esset formæ prodigium, existit nihilominus miraculum castitatis, quam jejuniis, precibus, omnique corporis afflictione ita coluit, itaque adamavit, ut, cum ætate floretet, careret liberis, divitiis abundaret et gloria, ipsius septuaginta quinque annos celebs atque infamata fulgeret. Vixit a prostrata Holofernis superbia, et concusso Babyloniorum imperio, annos duos et septuaginta, omnino autem pervenit ad centesimum quintum. »

Allegorice Judith est B. Virgo, quæ urbes et fideles sibi devotos ab hostium obsidione liberat, uti liberavit Constantinopolim sibi dicitam et devotam, anno Domini 117, a triennali Saracenorum oppugnatione, cum illi præsideret S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus ad quem proinde scribens Gregorius II Pontifex, *epist.* 4, ita ait: « Pugnatricis illius sanctæ et omnium Christianorum Domine miranda facta, quæ in se declarata sunt, per que tu quoque inter hostes servatus es, non sunt reticenda. Illi enim, cum insaniam multa tumultuarentur, tantum invenerunt in se adversitatis hostilis, quantum eorum causa injustitiam habuit. Neque hoc tamen mirandum est: nam si Bethulia per manus Judith Israelitis servata est, cuius opus Holofernis erat sublatio, et per ea tempora ob id salus Israelis vacata est: quomodo non oportebat et tuam sanctitatem hujusmodi propugnatrix attentem hostibus civitatis prævalere, ipsamque victoria coronare, etc. »

Maxime vero B. Virgo quasi vera Judith defendit Bethuliam, quæ Hebraice significat virginitatem. Ipsa enim, cum sit virgo virginum, virgines quasi clientes suos protegit, uti plurimis omni sæculo exemplis ostendit, et nominatim virgines olim a tyrannis ad lupanar damnatas (quod summum eis erat tormentum: malebant enim ad leo-

nem quam ad lenonem damnari, ait Tertullianus in *Apolog.* intactas servavit per Angelos, vel leones; uti servavit S. Agnetem, S. Darlam, S. Luciam: adeoque vix ullam ex eis violatam fuisse reperies. Cum ergo sentis tentationes carnis, invoca B. Virginem, et victor evades.

Denique, quam Judith posteris et sæculis omnibus fuerit amabilis et admirabilis liquet, ex eo quod Judithæ nomen et cum nomine virtutis imitationem ambivere Heroine et Regina. Ita Ludovici Pii Imperatoris qui Caroli magni fuit filius et successor, uxor fuit Judith Augusta, quæ ab adversariis, ac præsertim a Pipino Ludovici ex Irmingarde priore uxore filio relegata in monasterium S. Radegundis, monasterium ipsa sibi velum imposuit, sed a Gregorio IV Pontifice in imperium una cum Ludovico marito fuit restituta, ut ex Mariano Scoto narrat Baronius anno Christi 834. Judith pariter appellata fuit Caroli Calvi Francorum regis filia, quæ Anglorum regi nubens in Angliam concessit anno Domini 853, teste Baronio.

Judith tertia fuit regina Polonia, de qua ita ex Longino scribit Baronius, tom. II, anno Christi 1007 in fine: « Hoc eodem anno Juditha Polonia regina, sanctissima femina, conjux Boleslai regis et adiutrix, ad pietatem propagandam ex hac vita, summo omnium dolore decessit, cum superis in perpetuum regnatura. » Hæc de tempore Longinus, qui et res ab ea præclare gestas recenset.

Judith quarta fuit filia Henrici Imperatoris et Hungaricæ regina anno Christi 1074, quam inique regno pulsam Gregorius VII Pontifex datis ad eam litteris consolatur, quibus heroicam ejus virtutem dilaudat. Litteræ exstant apud Baronium anno Christi 1074 in fine.

Judith quinta fuit uxor Hermannii Comitiss, sanctæ conversationis femina, quæ ex hac vita ad caelestem migravit anno Domini 1095, uti scribit Baronius.

Juditha, et per crasin Jutta, sexta fuit Saxonie ducis filia, quæ nupsit Erico Dacie regis filio, ut patet ex *epist.* 112 Gregorii IX Pontificis.

Juditha, sive Jutta, septima fuit virgo famula S. Elisabethæ, quæ miraculis in vita et post mortem claruit.

Juditha, sive Jutta, octava fuit Parthena cuius virtutes et miracula ex Chronicis Polonia recenset Abrahamus Bzovius anno Domini 1260, quod demum obiit; ubi inter cætera ait: « Tandem appropinquante vite sue fine, infirmitate correpta (in qua sæpius hæc verba repetebat: O quam multum prodest ad quævis a Deo impetranda adversa valetudo, et miseria, et pauperies, leta his qui confidunt in Domino!) tertio, Christum Dominum » cum multis Angelis et aliis Sanctis sibi apparentem vidit, qui eam his verbis: « Veni jan, o famula mea, in regnum meum, » ad se invitavit.

IN ESTHER.

ARGUMENTUM.

Esther, ait S. Hieronymus, *epist. ad Paulinam*, « in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivis, et diem celebrem mittit in posterum. » Argumentum ergo libri est humiliatio superborum, scilicet Vasthi et Aman, ac exaltatio humilium, scilicet Esther et Mardochei, ac liberatio Judeorum. Allegorice Assuerus designat Christum, Esther B. Virginem et Ecclesiam, Mardocheus animam fidelem et piam, Aman et Vasthi demonem, carnem et mundum representant. Hunc librum esse Canonicum consentiunt Hebræi cum Græcis et Latinis. Exstat enim hebraice in Canone Hebræorum, saltem usque ad caput decimum. Vide Bellarminum, lib. I *De verbo Dei*, capite vii, Serarium hic *Proleg.* iv, Sixtum Senensem, lib. I, sect. II in *Esther*. Primitus scriptus fuit hebraice; unde ex Hebræo S. Hieronymus eum transtulit in idioma latinum, Septuaginta in Græcum. Porro S. Hieronymus ea que non reperit in Hebræo, separavit a cæteris, et ad calcem libri collocavit, quæ antea suis locis in vulgata latina ordine temporis et historię erant inserta. Eodem eodem ordine exstant græce apud Septuaginta ex quibus ea in latinum transtulit S. Hieronymus, sed in finem libri rejecit, quasi lacinias textus hebraici, ex quo ipse cetera in latinum convertebat (1). Auctor libri est incertus: S. Augustinus, XVIII

(1) Capita priora decem, usque ad decimum versum quartum, sunt protocononica: quod autem in eodem capite decimo a versu quarto residuum est, et quæ sequuntur capitula omnia, deuterocononica dicuntur, quia ad primum canonem Hebræorum non pertinebant. Longe tamen rejicienda sententia eorum qui hæc additamenta apocryphis accensent, auctoritate fulti, ut dicunt S. Hieronymus. Nam si S. Hieronymus in apocryphis relegenda esse hæc additamenta censuit, ex Hebræorum magister sententia quam ex suo locutus est, ut studium labore remque sum commendaret, ac suæ ex Hebræo versionis utilitatem demonstraret. Esi ex propria mente illa postrema capita fuisse ab interpretibus assuta dixisset, privatæ ipsius opinionis Ecclesiæ catholicæ auctoritatem merito opponerem, quæ libros omnes Scripturæ sacræ prout in septuaginta interpretum vulgata olim editione habentur, canonicos habuit ab Apostolorum temporibus; et in concilio Tridentino, sess. IV, libris canonicis recensitis, eos qui istos libros integros non receperunt cum omnibus suis

De Civit. xvi; Eusebius in *Chronico*, anno mundi 4734; Isidorus, lib. VI; Origenes, cap. II, censent Esdræm fuisse; Philo Anianus Joacim Pontificem; R. David viros Synagoga. Verisimilium Lyranus, Dionysius, Bellarminus, Sixtus Senensis, R. Abraham, Serarius, Sanchez et alii opinantur auctorem esse Mardocheum una cum Esther, idque videtur indicari cap. iv, vers. 20, et cap. xii, vers. 4, ubi dicitur: « Scripsit itaque Mardocheus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judeos; » et cap. xx, vers. 29: « Scripsitque Esther regina filia Abihail et Mardocheus Judeus etiam secundam epistolam. » Quis autem dicitur in his litteris historiam totam fuisse contentam (2)?

Quæres quo tempore Esther historia contigerit, sive quis fuerit Assuerus ejus maritus. *Primo*, ait Serarius et Gordonus censent fuisse Artaxerxem Ochum; sed sic Mardocheus vixisset ducentos annos et amplius; tot enim sunt ab initio captivitatis Babylonice, quando Mardocheus cum Iechonia rege translatus est in Babylonem, ut dicitur, cap. ii, vers. 6, usque ad Ocholum, illa autem ætas illo ævo fuit insolens: nullus enim tunc tam diu vixisse legitur.

Secundo, Josephus Scaliger, lib. VI *De Emendat. temp.* pag. 284, censent fuisse Xerxem; quæ, inquit, uxor Xerxis vocabatur Amestris, teste Hero-

partibus, prout in Ecclesiæ catholica legi consueverunt, anathemate configit.

(2) Grotius Lutherum auctorem secutus, hunc Esther librum censet esse rhetorica exercitia prope Hellenistarum, qui ad ornandas veteres historias ea scripserunt, quæ illis temporibus probabiliter fieri, dici aut scribi poterunt. Bauer et Seiler autantem etiam subtrahunt libri esse veram historiam, quæ vagis traditionibus et ornamentis dictionis postea aucta fuisset. Wittakerus et alii, tum priores tum posteriores hujus libri partes oppugnant, præsertim quia sunt quedam in isto libro que parum vera et consona illis videntur. Singula suis locis explicare licet, et hic sufficit dicere veracitatem hujus historie, præter traditionem et iudicium Ecclesiæ, probari ex solemnibus *Phurim* diebus, quæ a Judæis per multa sæcula religiose observatos constat ex II *Machab.* xv, 37, et ex Codice Theodosiano, lib. *Judeos*, tit. *De Judæis*. Nemo autem sanæ mentis sibi persuaserit festi hujus religionem et anniversariam celebritatem ex figmento originem habuisse.

Auct. Mardocheus.

Assuerus, quis? Resp. Xerxes.